

I. М. Орлова,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Класичний приватний університет
вул. Жуковського, 70-Б, Запоріжжя, Україна
E-mail: anira@ukr.net

Мета: у статті розкривається питання розвитку теоретичних основ господарського права і процесу. Розкриваються проблеми функціонування суб'єктів господарювання з позиції категорії «підприємець». Аналізуються погляди вчених на проблему регулювання діяльності суб'єктів господарського права, як підприємців та комерсантів. **Методи дослідження:** визначається аналіз зарубіжного досвіду щодо категорій «підприємець» та «комерсант». Класифікуються міжнародні акти у сфері діяльності суб'єктів господарювання. **Результати:** визначаються шляхи подальшого розвитку категорій суб'єктів господарювання у вітчизняному законодавстві. Робиться висновок про необхідність забезпечення розвитку вітчизняного господарського права. **Обговорення:** проблеми національного законодавства та імплементації норм зарубіжного законодавства до норм вітчизняного господарського законодавства.

Ключові слова: суб'єкт господарювання, підприємець, зарубіжна країна, правове регулювання, законодавство, правова основа, державна (торгова) реєстрація.

Постановка проблеми та її актуальність.

Суб'єкти господарювання – один із центральних інститутів господарського права, єдині учасники господарських відносин, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність. Тому дослідження правового регулювання їх діяльності є надзвичайно важливим.

Досвід розвинутих країн часто виступає певним підґрунтям і базою для проведення змін і доопрацювання проблемних питань всередині певної країни. За допомогою практики іноземних держав можливо вийти на новий рівень розвитку, досягти більших успіхів у тій чи іншій сфері суспільного життя, зокрема у сфері господарювання.

Отже, дослідження правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання в зарубіжних країнах є актуальним з огляду на інтеграційні процеси у сфері економіки, недостатність в Україні досвіду оптимального регулювання зазначених відносин в ринкових умовах господарювання, прагнення нашої країни адаптувати

власне законодавство до кращих міжнародних та зарубіжних стандартів.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальним питанням правового регулювання господарської діяльності в своїх працях приділяли увагу цілий ряд вчених, серед яких Н. О. Саніахметова, К. К. Гасанов, А. Ю. Бушев, О. А. Макарова, В. Ф. Попондуполо, К. Осаке, С. І. Шимон та інші. Проте, незважаючи на те, що у науковій літературі тема правового регулювання діяльності різних видів суб'єктів господарювання доволі часто стає предметом дослідження, залишилися й питання, які ще не розроблені або недостатньо розроблені, зокрема пов'язані з діяльністю суб'єктів господарювання в іноземних державах.

Вищенаведене свідчить про актуальність та доцільність дослідження правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання у зарубіжних країнах.

Мета статті полягає у тому, щоб узагальнити теоретичні знання про правове регулювання діяльності суб'єктів господарювання у зарубіж-

них країнах, а також розробити з урахуванням зарубіжного досвіду конкретні пропозиції з удосконалення відповідного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. У господарському (торговому) праві України та зарубіжних країн для позначення осіб, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність, використовуються різні терміни: «суб'єкт господарювання», «господарюючий суб'єкт», «підприємець», «комерсант», «ділова людина», «бізнесмен» тощо.

Аналіз вітчизняної наукової літератури та законодавства свідчить, що термінологія, яка там зустрічається, зокрема щодо визначення понять «суб'єкт господарювання», «підприємець», є більш принциповою, ніж у зарубіжних країнах, та ґрунтується на положеннях теорії господарського права. Так, не ототожнюються терміни «підприємець» («суб'єкт підприємницької діяльності») і «господарюючий суб'єкт», оскільки, якщо виходити з буквального тлумачення терміна «господарюючий суб'єкт», то воно є ширшим, ніж «суб'єкт підприємницької діяльності», оскільки господарюючий суб'єкт здійснює не тільки підприємницьку, а й іншу господарську діяльність, що не є підприємницькою.

У торговому (господарському, комерційному) праві зарубіжних країн до таких моментів спостерігається більш лояльне ставлення.

Звернімося до визначень поняття суб'єкт господарювання (комерсант, підприємець), що містяться у зарубіжній літературі.

Так, у роботах одних учених підкреслюється, що підприємець є агентом зміни людської історії, в інших, – що підприємництво – це функція підприємців. Одне із самих сучасних розгорнутих визначень поняття «підприємець», це той, хто організовує, управляє та припускає ризик бізнесу. Сьогодні підприємець – це інноватор, який виявляє і використовує можливості, перетворює ці можливості на працюючі ринкові ідеї, використовуючи час, зусилля, гроші та вміння, а також передбачає ризик конкурентного ринку для здійснення цих ідей і усвідомлює результати цих зусиль. Підприємець – це каталізатор економічної зміни, який використовує цільове дослідження, ретельне планування та чіткіше рі-

шення у здійсненні підприємницького процесу. Унікально поєднуючи оптимізм і покладання на себе обов'язку, підприємець творчо працює для створення нових ресурсів або надання старим ресурсам нової спроможності з метою добробуту [1, с. 179].

Інші зарубіжні вчені роблять акцент на вмінні підприємця створити організацію як його головній відмінній особливості. Вони вважають, що дослідження підприємця – це аналіз створення нових організацій, того процесу, за допомогою якого вони створюються. На думку деяких учених, підприємців відрізняє від осіб, що не є підприємцями, те, що підприємці створюють організації (фірми). Тому, в їхньому розумінні, підприємець – це частина комплексного процесу створення нового підприємства [2, с. 178].

Треті зарубіжні науковці обстоюють позицію, згідно з якою дослідження підприємця слід фокусувати на тому, яку роботу підприємець виконує, а не на його особистості [3, с. 73].

Отже, у визначенні підприємця дослідження зарубіжних вчених переважно зосереджені на особистості підприємця. Такий підхід визначення підприємця за його особистими рисами та характеристиками не можна визнати продуктивним, оскільки він дає змогу лише приблизно визначити підприємця й зрозуміти підприємництво як правове явище.

Найбільш перспективним є останній з названих вище підхід, що характеризує саме поведінку суб'єкта, тому що він зміщує центр дослідження з особистісних характеристик підприємця на його діяльність.

Необхідно відзначити, що іноді в зарубіжній літературі не визначається поняття «підприємець» або «комерсант», а, навпаки, вказується, які учасники ринкового процесу не можуть вважатися комерсантами. Так, наприклад, французькі вчені вважають, що службовці, пов'язані контрактом із роботодавцем, не є комерсантами, навіть якщо вони одержали право виступати як його представники [4, с. 98].

Правову основу діяльності суб'єктів господарювання (підприємців) у зарубіжних країнах складають джерела торгового (господарського) права.

У доктрині країн континентальної цивільно-правової сім'ї виділяють обов'язкові (нормативні) джерела та необов'язкові (ненормативні). До обов'язкових відносять: конституцію, міжнародні угоди, кодекси та галузеві закони, підзаконні акти, звичаї, торгові звичаї, загальні принципи права, приватноправові угоди. До необов'язкових джерел відносять: судовий прецедент, судову практику, доктрину, закони зарубіжних країн, рішення зарубіжних судів [5, с. 48].

У доктрині англо-американського права система джерел також поділяється на дві групи: обов'язкові та необов'язкові.

В англійському праві до обов'язкових джерел належать: судові прецеденти, закони (статути), підзаконні акти, звичаї (custom), зокрема торгові (law merchant), міжнародні угоди, справедливість (equity), королівські прерогативи (royal prerogative), канонічне право (canon law), розум (reason, natural law), приватно-правові угоди. До необов'язкових – закони зарубіжних країн, рішення зарубіжних судів, судова практика, Obiter dictum / dictum (істина, правда) [6, с. 53].

В американському праві обов'язковими джерелами вважаються Конституція, судові прецеденти, закони (статути), підзаконні акти, справедливість (equity), торгові звичаї, міжнародні договори, приватноправові угоди. Як необов'язкові розглядаються доктрина, закон зарубіжних країн, рішення зарубіжних судів, судова практика, Obiter dictum/dictum [6, с. 53].

Цікавим з точки зору запозичення зарубіжного досвіду для України може стати практика регулювання певного комплексу однорідних господарських відносин окремим кодифікованим актом. Так, у Сполучених Штатах Америки питання неспроможності регламентуються Кодексом про банкрутство (US Bankruptcy Code) 1978 р., який має складну структуру та передбачає безліч процесуальних можливостей врегулювання неплатоспроможності в залежності від кола суб'єктів [4, с. 211].

Щодо правового регулювання господарських відносин в Україні, можна розглянути ідею створення та прийняття Кодексу України про

банкрутство, Конкурентного кодексу України, Кодексу України про рекламу тощо.

У зарубіжних країнах певні особливості має правове регулювання реєстрації суб'єктів господарювання.

Державна реєстрація є проявом зовнішньої легалізації суб'єкта господарювання. З моментом державної реєстрації в Україні пов'язується виникнення юридичних осіб (ч. 4 ст. 87 Цивільного кодексу України [7]) та фізичних осіб – підприємців (ч. 2 ст. 50 Цивільного кодексу України).

Згідно з ч. 1 ст. 58 Господарського кодексу України суб'єкт господарювання підлягає державній реєстрації як юридична особа чи фізична особа – підприємець у порядку, визначеному законом [8].

Ч. 1 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року серед основних принципів, на яких базується державна реєстрація, називає принцип обов'язковості державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі [9].

На таких засадах ґрунтується і торгове (господарське) законодавство Франції: підприємницька діяльність може бути розпочата тільки після внесення відомостей про підприємця до торгового реєстру.

Між тим, реєстрація як суб'єкта господарювання не є обов'язковою умовою ведення підприємницької діяльності у деяких зарубіжних країнах.

Так, у Німеччині існує такий вид підприємців як комерсанти «за бажанням» (Kaufmann). До них належать підприємці, які ведуть промисел у невеликому обсязі, що не потребує підприємства, влаштованого певним чином. Це так звані дрібні комерсанти, тобто власники невеликих підприємств – ті, підприємства яких «за видом та обсягом не потребують ділового обзаведення, налагодженого комерційними чином». Такі комерсанти не повинні керуватися приписами закону про фірмові найменування, торгові книги та ін. [4, с. 32].

До комерсантів за бажанням у Німеччині належать і ті, хто здійснює діяльність у сфері сільського та лісного господарства. Вони мають

право, але не зобов'язані здійснювати реєстрацію у торговому реєстрі [4, с. 32].

Крім того, в американському праві традиційно виділялись корпорації *de jure* та *de facto*, тобто не виключається можливість діяльності фактично існуючих, але таких, що не пройшли державну реєстрацію, корпорацій. Незареєстровані корпорації за законодавством позбавлені права на судовий захист [4, с. 207].

Отже, у зарубіжних країнах торгова реєстрація (державна реєстрація) має обов'язкове значення не для всіх форм підприємницької діяльності. Виходячи з наведеного, можна запропонувати визнавати в Україні суб'єктами господарювання індивідуальних підприємців на підставі самого факту здійснення торгових (підприємницьких) угод – підприємницької діяльності без державної реєстрації.

Звертає на себе увагу підхід щодо визначення суб'єктів реєстрації у зарубіжних країнах.

Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року державний реєстратор юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (державний реєстратор) – особа, яка перебуває у трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації, нотаріус. Суб'єкти державної реєстрації визначені у п. 14 ч. 1 ст. 1 зазначеного закону. Ними є Міністерство юстиції України, територіальні органи Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, Київська та Севастопольська міські, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, нотаріуси, акредитовані суб'єкти.

У зарубіжних країнах реєстрацією займаються інші суб'єкти. Так, у Німеччині торговий реєстр ведуть загальні цивільні суди першої інстанції. У Франції реєстрацію здійснює секретар торгового суду, а у місцевостях, де немає торгових судів, цим займаються загальні цивільні суди першої інстанції. Крім того, усі підприємці Франції мають бути членами Торгово-промислової палати, тому вся інформація про зареєстрованих комерсантів міститься і там. У

Сполучених Штатах Америки статuti корпорацій реєструються державним секретарем штату.

Цікавим є визначений у законодавстві Франції обов'язок підприємця оголошувати свій сімейний стан. Якщо складається шлюбний контракт, то нотаріус сам відправляє до суду декларацію про сімейний стан. Це зроблено для того, щоб майбутні кредитори могли знати, яким майном цей комерсант може відповідати, здійснюючи підприємницьку діяльність за власний рахунок.

Висновки. Зазначені вище особливості правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання у зарубіжних країнах не є вичерпними, можуть стати предметом для наукових дискусій та бути використані українським законодавцем у створенні комплексної правової основи регулювання відповідних відносин.

Література

1. *Саніахметова Н. О.* Підприємницьке право. Суб'єкти підприємництва. Кредитування. Оренда. Лізинг. Зовнішньоекономічна діяльність. Інвестиції. Антимонопольне законодавство. Захист від недобросовісної конкуренції. Реклама: навч. посіб. / Н. О. Саніахметова, 2-ге вид. – К.: А.С.К., 2002. – 704 с.
2. *Саніахметова Н. О.* Підприємницьке право: навч. посіб. / Н. О. Саніахметова. – К.: А.С.К., 2004. – 704 с.
3. *Гасанов К. К.* Проблемы реализации конституционного права гражданина на предпринимательскую деятельность / К. К. Гасанов // Вестник Московского университета МВД России. – 2004. – № 4. – С. 73–75.
4. *Коммерческое право зарубежных стран:* учеб. пос. / А. Ю. Бушев, О. А. Макарова, В. Ф. Попондопуло; под общ. ред. В. Ф. Попондопуло. – СПб.: Питер, 2003. – 288 с.
5. *Осакве К.* Сравнительное правоведение в схемах: общая и особенная части / К. Осакве. – М.: Дело, 2000. – 464 с.
6. *Шимон С. І.* Цивільне та торгове право зарубіжних країн: навч. посіб. (Курс лекцій) / С. І. Шимон. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 240 с.

7. *Цивільний кодекс України*: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

8. *Господарський кодекс України*: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Офіційний вісник України від 28 березня 2003 р. – № 11. – С. 303. – Ст. 462. – Код акту 24635/2003.

9. *Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань*: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31. – Ст. 263.

References

1. *Saniakhmetova N. O.* Pidpriemnytske pravo. Sub'iekty pidpriemnytstva. Kredytuvannia. Orenda. Lizynh. Zovnishno-ekonomichna diialnist. Investytsii. Antymonopolne zakonodavstvo. Zakhyst vid nedobrosovisnoi konkurentsii. Reklama: navchal. posibnyk, 2-he vyd / N. O. Saniakhmetova. – K.: A.S.K., 2002. – 704 s.

2. *Saniakhmetova N. O.* Pidpriemnytske pravo: navchal. posibnyk / N. O. Saniakhmetova. – K.: A.S.K., 2004. – 704 s.

3. *Hasanov K. K.* Problemy realizatsyy konstitutsyonnoho prava hrazhdanyna na predprynymatelskuiu deiatelnost // Vestnyk

Moskovskoho unyversyteta MVD Rossyy. – 2004. – № 4. – S. 73–75.

4. *Kommercheskoe pravo zarubezhnykh stran: uchebnoe posobyе* / Bushev A. Yu., Makarova O. A., Popondupolo V. F.; pod obshch. red. V. F. Popondupolo. – SPb.: Pyter, 2003. – 288 s.

5. *Osakve K.* Sravnytelnoe pravovedenye v skhemakh: obshchaya i osobennaya chasty / K. Osakve. – M.: Delo, 2000. – 464 s.

6. *Shymon S. I.* Tsyvilne ta torhove pravo zarubizhnykh krain: navch. posib. (Kurs lektsii). – Vyd. 2-he, bez zmin. – K.: KNEU, 2006. – 240 s.

7. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IV* // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2003. – № 40–44. – St. 356.

8. *Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. № 436-IV* // Ofitsiynyi visnyk Ukrainy vid 28 bereznia 2003 r. – № 11. – S. 303. – St. 462. – Kod aktu 24635/2003.

9. *Pro derzhavnu reiestratsiiu yurydychnykh osib, fizychnykh osib - pidpriemtsiv ta hromadskykh formuvan: Zakon Ukrainy vid 15 travnia 2003 r. № 755-IV* // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2003. – № 31. – St. 263.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Классический приватный университет
ул. Жуковского 70-Б, Запорожье, Украина
E-mail: anira@ukr.net

Цель: в статье раскрывается вопрос развития теоретических основ хозяйственного права и процесса. Раскрываются проблемы функционирования субъектов хозяйствования с позиции категории «предприниматель». Анализируются взгляды ученых на проблему регулирования деятельности субъектов хозяйственного права, как предпринимателей и коммерсантов. **Методы исследования:** определяется анализ зарубежного опыта категорий предприниматель и коммерсант. Классифицируются международные акты в сфере деятельности субъектов хозяйствования. **Результаты:** определяются пути дальнейшего развития категорий субъектов хозяйствования в отечественном законодательстве. Делается вывод о необходимости обеспечения развития отечественного права. **Обсуждение:** проблемы национального законодательства и имплементации норм зарубежного законодательства к нормам отечественного законодательства.

Ключевые слова: субъект хозяйствования, предприниматель, зарубежная страна, правовое регулирование, законодательство, правовая основа, государственная (торговая) регистрация.

I. Orlova

FOREIGN EXPERIENCE OF LEGAL REGULATION OF THE ACTIVITY OF THE SUBJECTS OF THE ECONOMY

Classic Private University
Zhukovsky str., 70-B, Zaporozhye, Ukraine
E-mail: anira@ukr.net

Goal: the article reveals the development of the theoretical foundations of economic law and process. The problems of functioning of economic entities from the position of the category "entrepreneur" are revealed. The views of scientists on the problem of regulation of the activity of subjects of economic law, as entrepreneurs and traders, are analyzed. **Methods of research:** the analysis of foreign experience in categories of entrepreneur and merchant is determined. Classification of international acts in the field of business entities. **Results:** the ways of further development of categories of business entities in the domestic legislation are determined. The conclusion is made on the need to ensure the development of domestic economic law. **Discussion:** problems of the national legislation and implementation of the norms of foreign legislation to the norms of domestic economic legislation.

Keywords: business entity, entrepreneur, foreign country, legal regulation, legislation, legal basis, state (trade) registration.